

УДК 130.2:37.001.3-051

МАКЕДОНСЬКА С.І.,
здобувач кафедри соціальної філософії та управління
Запорізького національного університету
(Україна, Запоріжжя) E-mail: makedon_20@mail.ru

ФОРМУВАННЯ ФІЛОСОФСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ ЯК ПРОЦЕС

*В статті розкривається формування філософської культури вчителя як процес, що включає аналіз сил, джерел, протиріч, подолання яких впливає на риси певного способу життєдіяльності, націленого на формування духовних орієнтирів особистості і суспільства. В статті розкрито компоненти **філософської культури вчителя**, які є сукупністю різноманітних складників – даних, символів, сигналів, знаків, фактів, інформації, які в сукупності представляють знання, яке або вступає в конфлікт з суспільством і особистістю, або сприяє подоланню суперечностей, на основі яких відбувається гуманізація суспільства. Виявлено внутрішні і зовнішні протиріччя філософської культури вчителя, вирішення, яких розгортається в контексті трансформації знань в дійсність, і націлено на досягнення цілісності об'єкта (особистості, суспільства, групи). Зроблено висновок, що рушійні сили розвитку філософської культури вчителя, а саме – духовно-культурне відродження і єдність нації, економічний розвиток і стабільність країни, інформатизація і передові технології, які входять в дискурс сучасної філософської культури, впливають на вирішення протиріч і формування філософської культури як процесу.*

Ключові слова: *філософська культура вчителя, філософська культура як процес, процес, складові філософської культури, протиріччя філософської культури, джерела філософської культури, рушійні сили філософської культури вчителя*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями

Актуалізація даної проблеми пов'язана перш за все із зростанням ролі суб'єктивного фактору в історичному процесі кінця ХХ-початку ХХ століття, до якого відноситься діяльність вчителя та формування філософської культури як процесу [6, с.191-197]. Перш, ніж ми перейдемо до соціально-філософського аналізу розвитку феномена філософської культури вчителя як процесу, розкриємо поняття «процес» (етапи, джерело, протиріччя та умови їх подолання). У даному дослідженні будемо намагатися сформулювати авторські підходи до розвитку феномена філософської культури вчителя як процесу та його реалізації на практиці.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Проблемна ситуація

*На нашу думку, формування філософської культури як процес ще недостатньо вивчено в соціально-філософській літературі, так як постійно впливають як зовнішні, так і внутрішні протиріччя на розвиток філософської культури вчителя, породжують протиріччя, зумовлені процесами, що направлені на збереження цілісності об'єктів. **Закон єдності і боротьби***

протилежностей відображає таку фундаментальну особливість об'єктивної дійсності, в контексті якої всі її предмети, явища і процеси мають суперечливі моменти, тенденції, сторони, які борються і взаємодіють між собою. Він розкриває внутрішньо властивий предметам і явищам джерело розвитку. Протиріччя, що закладені у явище філософської культури вчителя, які зумовлюють цілісність, стійкість і збереження об'єктів, прийнято називати **внутрішніми**, а ті протиріччя, які, зумовлюючи зіткнення, зовнішню взаємодію об'єктів, викликають їх зміни, прийнято називати **зовнішніми**. Протиріччя філософської культури у всій сукупності і взаємопроникненості долаються духовними, мовними, культурними, політичними чинниками і складають основу процесу розвитку всієї сукупності суперечностей.

Відмітимо, що у сучасну епоху змінилися підходи до визначення поняття «процесу», в основі яких як самодовільні, так і самоорганізаційні стани. Звернемося до визначення поняття «процесу», представленого О.Огурцовим у «Новій філософській енциклопедії», який трактує процес як сукупність незворотних, взаємопов'язаних змін, що управляються, як самоорганізаційних, так і організованих, результатом яких є інновації» [8, с. 378]. Е. Азроянц у статті «Мегасоціум» вважає, що поняття «процес» слід розбити на три етапи: 1) розбивка на частини; 2) збирання з частин цілого; 3) гармонізація, тобто досягнення сталості. Продовжуючи думку, він відмічає, що «будь-який процес – це результат взаємодії, що веде до стійкого нерівноважного домінування, а їх характер відображає дві антиномії: 1) дезінтеграція - інтеграція; 2) диференціація - дедиференціація» [1, С.40].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми

Проблеми філософської культури взагалі і філософської культури вчителя, зокрема розглядалися у роботах В.Воловика, В.Білогур, Т.Бутченко, А.Кравченко та ін.

Основна мета наукового дослідження - сформулювати парадигму філософської культури вчителя як процесу.

Дана мета реалізується в наступних задачах:

- проаналізувати сучасну філософську культуру, яка набуває риси певного способу життєдіяльності, тобто процесу, направлено на, формування духовних орієнтирів та виявлення соціальних характеристик і мотивів поведінки як об'єкта, так і суб'єкта педагогічного процесу;

- розкрити складові **філософської культури - знання**, які є сукупністю різноманітних складників – даних, символів, сигналів, знаків, фактів, інформації, на основі яких людина формує поняття і використовує їх в повсякденній діяльності;

- виявити зовнішні і внутрішні протиріччя, які впливають на розвиток філософської культури вчителя, зумовлені процесами, що направлені на збереження цілісності об'єктів;

- проаналізувати рушійні сили розвитку філософської культури вчителя, а саме – духовно-культурне відродження і єдність нації, світовий економічний

розвиток, інформатизацію і передові технології, які входять в дискурс сучасної філософської культури.

Виклад основного матеріалу

Саме розвиток феномена філософської культури вчителя як процес відіграє фундаментальну роль у глобальних змінах у розвитку людства і впливає на утвердження цінностей людської особистості, включаючи національно-ментальні, світоглядні, ціннісно-нормативні, національно-психологічні основи. Останні дослідження свідчать, що стійкий розвиток країни формується в контексті тих соціокультурних змін, які відбулися в свідомості сучасної людини останнім часом. Саме філософська культура сприяє вихованню інтелектуальної еліти нації, забезпеченню національних інтересів, формування особистості майбутнього, укріплення держави на міжнародній арені, знімаючи протиріччя, що мають місце у суспільстві.

Сучасна філософська культура набуває риси певного способу життєдіяльності, тобто процесу, направлено на становлення способу життя, формування духовних орієнтирів та виявлення соціальних характеристик і мотивів поведінки як об'єкта, так і суб'єкта педагогічного процесу. У соціально-філософському дискурсі процес формування філософської культури вчителя є особистим надбанням суб'єктом всього того багатства, яке накопичено людством, і проходить певні етапи на протязі «життєвого циклу» вчителя. Цей процес направлений на виявлення цінностей, індивідуальних параметрів смислу життя і переходу його у внутрішнє явище, що слугує формою існування людини і основою легітимності філософської культури як такої [2, с.192-203]. Для розвитку феномена філософської культури вчителя як процесу важливу роль має розуміння фактору, як однієї з обставин, що приймає участь у визначенні філософської культури вчителя. Евристичне значення фактору у тому, що він допомагає визначити всю сукупність детермінантів **філософської культури** тобто обставин розвитку. Між поняттями рушійної сили та детермінантами багато загального: вони відображають явища певного суспільства, тому іноді ці поняття визначаються як тотожні. Серед основних детермінантів розвитку філософської культури як процесу – людський розум, географічне середовище, дух епохи, техніка, технологічний уклад, спосіб виробництва матеріального життя, творча свобода особистості, що заслуговують на визначення системи, як такої, що саморозвивається [7, с.625-627].

Філософська культура вчителя як процес «намагається перевести з неусвідомлених засад людини у максимально узагальнені **категорійні форми**, на які направлена наша свідомість. Вони виражаються через посередництво схем універсалій культури» [3, С. 1083-1084]. Філософська культура звернена до пояснення **таких категорій, як «діяльність», «потреби», «мотивація», «духовність», «ціннісні орієнтації особистості», «смысл життя».** Філософська культура вчителя виступає як практично-духовне осердя, що відкидає всі неістинні форми буття і спілкування, всього того, що є неістинним філософській культурі, його невідповідності вчителю і реалізується, зрештою,

через подолання протиріч на шляху досягнення ідеалів істини, добра і краси.

Тому у філософській культурі світ завжди подвоюється на даний світ наявного буття і надчуттєвий, чуттєво не даний трансцендентний світ істинного буття (сутнісного буття). У різних філософських культурах це подвоєння має різний історичний, соціальний і гносеологічний зміст. Дійсна філософська культура вчителя як процес реалізується через функціонування і взаємодію **суспільних систем та осіб**. Філософська культура не має субстанцій в загальноприйнятому розумінні. Її «субстанція», у всякому разі не матеріальна і тим більше не речова, навіть, коли йдеться про речові культурні об'єкти. За допомогою цих категорій ми зможемо надати опис філософської культури вчителя, явищ духовного життя, усвідомлення людської достоїнності як вираження вищої межі історичного розвитку людини, яке відповідає вимогам його суспільної життєдіяльності. Поза духовністю не відбудеться ні реформування вищої освіти, ні реформування суспільства, ні реформування управління освітою.

Складовими філософської культури вчителя є світоглядна культура, культура мислення, культура спілкування, культура організації праці, які є умовами успішної адаптації людини до інформаційного суспільства. Тому слід виявити етапи формування філософської культури, так як вона не народжується на пустому місці.

В основі формування філософської культури є знання, які є сукупністю різноманітних складників – дані, символи, сигнали, знаки, факти, інформація, на основа яких людина формує поняття і використовує їх в повсякденній діяльності. **Дані** – будь-яка інформація, яка представлена символами (цифрами, буквами чи спеціальними знаками); факти та ідеї, що виражаються у формалізованому вигляді, забезпечують можливість їх збереження. **Символи** – елемент, що може бути представленим знаком або реалізованим технічно у вигляді комбінацій чи послідовності імпульсів, геометричних фігур тощо. **Знаки** – реально відмінний матеріальний об'єкт: буква, цифра, графік, предмет, символ тощо як засоби вираження певного смислу, уявлення чи інформація, що передається, у різній **Повідомлення** – формі (текст, мова, цифрові чи аналогові сигнали (безперервне чи дискретне). **Факти** - це сприйняті людиною (суб'єктом) і зафіксовані у певній формі ті чи інші сторони, моменти дійсності. Найважливішою особливістю наукового факту є його істинність, що допускає перевірку на досвіді. Складаючи емпіричний базис науки, факти відіграють значну роль у розвитку пізнання,- відмічає В.Воловик [5,с.96]. **Інформація** –свідчення (повідомлення,дані) про особи, предмети, факти, події, явища, а також процеси, що відбуваються у техніці, природі, суспільстві, що несуть нові знання і є об'єктом отримання переробки чи перетворення, збереження і передачі за допомогою знаків, символів, умовних сигналів, технічних засобів тощо,- відмічають А.Блюмін і Н.Феоктістов [4, с.15.] **Знання** – це перевірений практикою результат пізнання дійсності, вірне відображення у мисленні людини; ідеальне вираження у знаковій формі об'єктивних властивостей і зв'язків світу, природного і

людського; сукупність моделей про оточуючий нас світ. Знання або вступають в протиріччя з дійсністю або сприяють її гармонізації.

Саме філософська культура вчителя вбирає в себе всю багатоманітність явищ і процесів і включає в себе п'ять основних задач: 1) пізнавальні; 2) соціально-поведінські; 3) художньо-естетичні; 4) ігрові; 5) управлінські. Для нас важливою є **пізнавальна роль** філософської культури, яка націлена на отримання людиною знань про облаштування оточуючого світу, закони природи, місце і роль людини, її взаємовідносини з оточуючим середовищем, досягнення НТП і їх використання у практичній діяльності, а також знань в гуманітарній, технічній та іншій сферах науки. В результаті навчання і виховання людина отримує певний запас знань (чи багаж) стратегічних знань: чим більше і різноманітніше ці знання, тим ефективніше людина зможе будувати свою поведінку, впливати на рівень інтелектуального розвитку. Головним у теорії пізнання є питання про відносини знання і світу, знання і людини, знання і оточуючої нас дійсності, але головне щоб це відображення було адекватним, глибоким, істинним, об'єктивним. Маючи певну інформацію, факти, повідомлення, формуються поняття про оточуючу нас дійсність.

Поняття – форма мислення, що відображає загальні та істотні ознаки предметів і явищ. Вони відображають світ глибоко, повно і точно, чим явлення та інші форми чуттєвого пізнання, постільки втілюють у себе багатство конкретного, одиничного і загального.

Можемо виокремити протиріччя філософської культури вчителя, які так чи інакше впливають на весь процес педагогічної діяльності, - це моральні, правові та інші протиріччя. Внутрішня взаємодія, що здійснюється всередині філософської культури як цілісного утворення (чому воно і називається внутрішнім), направлено на збереження цього утворення. Сторони внутрішньої взаємодії знаходяться у відношенні взаємозалежності і взаємозумовленості. Чим стійкіше і цілісне дане утворення філософської культури вчителя, тим у більшій залежності один від одного знаходяться всі її складові частини. Процеси, з яких складається внутрішня взаємодія, що відбувається між окремими частинами філософської культури вчителя, не потребує будь-якого зовнішнього джерела. Всі зміни, які мають місце у внутрішній взаємодії складових компонентів філософської культури, взаємно погашаються, нейтралізують один одного і в цілому об'єкти, що визначаються внутрішньою взаємодією, залишається без зміни. Для зовнішнього характеру взаємодії, що чинить тиск на філософську культуру вчителя, характерним є інше. Її сторони зустрічаються випадковим чином у формі зіткнення суперечностей її складових. Зовнішня взаємодія направлена не на збереження, а на взаємодію об'єктів один з одним: якщо внутрішня взаємодія характеризує зв'язок частин, їх сумісне узгодження і тому упорядкований рух, то зовнішня взаємодія є джерелом хаотичного, без упорядкованого руху частин відносно одна одної (броунівський рух молекул). Якщо внутрішня взаємодія частин філософської культури означає завжди будь-який зв'язок частин цілого, то зовнішня

взаємодія – це завжди зіткнення, що приводить до протиріччя.

На відмінність і навіть на протилежність зовнішніх і внутрішніх взаємодій в системі філософської культури вчителя вказує те, що поряд з вище названими типами взаємодій існують проміжні форми. Максимально граничні взаємодії – зовнішні і внутрішні - переходять одна в одну, утворюючи проміжні форми. Внутрішні взаємодії можуть викликати ефекти, які властиві зовнішній взаємодії вчителя з різноманітною системою чинників різної природи. Також зовнішня взаємодія може викликати ефекти, що мають характер внутрішньої взаємодії і мати вплив одна на одну, внутрішня взаємодія елементів філософської культури зумовлює стійкий зв'язок елементів системи. **Відсутність у системі зовнішніх взаємодій, тобто зіткнення елементів системи філософської культури, є основою її стабільності, незмінності, цілісності.** Сама по собі стійка філософська культура вчителя не зможе руйнуватися: якщо вона змінюється, то вона піддається і впливові ззовні (у просторовому відношенні цей вплив може йти зсередини, від змінних елементів системи). Але будь-яка філософська система обмежена, так як у просторовому відношенні вона може піддаватися впливові як на зовнішній своїй межі, так і на внутрішній. Система, що базується на зв'язках, сама по собі змінюватися не може. Тому виникає питання: як можна примирити факт незмінності, стійкості системи філософської культури в цілому з фактом тих змін елементів, які викликаються внутрішніми взаємодіями елементів. Будь-які взаємодії, у тому числі і внутрішні, породжують будь-які зміни, в результаті чого відбувається рух елементів. Факти стійкості системи філософської культури можна примирити, якщо передбачити, що кожній прямій зміні у внутрішній взаємодії відповідає зворотна зміна, яка немов би гасить чи нейтралізує його і в цілому і система уявляється як стійке і цілісне утворення. Отже, прямі і зворотні зміни у внутрішній взаємодії складають зворотний процес прямих і зворотних змін.

В основі внутрішньої взаємодії елементів філософської культури вчителя як процесу **лежить взаємоперехід протилежностей**, а в основі зовнішньої взаємодії незворотний процес. Отже, ми визначили, що внутрішня взаємодія елементів філософської культури здійснюється завдяки взаємо переходу протилежностей, а зовнішня взаємодія завдяки незворотному переходу. Взаємоперехід протилежностей і незворотний перехід – це крайні випадки переходів взаємопротилежностей, що представляють собою крайні типи протиріч. Взаємоперехід протилежностей – це внутрішня суперечність, постільки вона лежить в основі внутрішньої взаємодії, а незворотний перехід – зовнішня суперечність, постільки вона лежить в основі зовнішньої взаємодії. Будь-яке **складне протиріччя** складається із елементів філософської культури, яка представляє собою таку сукупність протиріч, при якій вони не тільки виключають одне одного, але й зумовлюють, доповнюють і опосередковують один одного. В основі складних протиріч певна міра складності. Якщо складне протиріччя першого рівня складається з простих (внутрішніх і зовнішніх), то складне протиріччя другого рівня складається з складних протиріч першого рівня.

По мірі ускладнення протиріч у філософській культурі вони диференціюються майже до виникнення полярно-протилежних (як приклад, антагоністичні протиріччя сучасності - інформаційна війна, гібридна війна), у яких переважають зовнішні чинники – конфлікти і боротьба інтересів). Тому єдність – це взаємодія гармонійного типу, в основі якої лежить гармонійне протиріччя, а боротьба - це взаємодія антагоністичного типу, в основі якої - антагоністичне протиріччя. Це складноорганізовані аналоги внутрішньої і зовнішньої взаємодії (зв'язку і зіткнення), що розрізняються між собою як проста і складна сукупність елементів філософської культури. Боротьба, як правило, закінчується перемогою однієї сторони і поразкою іншої, а єдність і зв'язок – означають складну гармонійну взаємодію.

Український дослідник В.Воловик « У введенні в філософію» зазначає: «У філософській культурі вчителя слід виокремити «джерело розвитку» і «рушійна сила розвитку». При цьому виходять з того, що існують безпосередні, внутрішні причини розвитку і опосередковані. Перші є джерелом розвитку, інші – рушійними силами. Вказані поняття є близькими по смислу, але «джерело розвитку» є багатшим по смислу, постільки джерело одночасно є і рушійною силою [5, с.77-78]. Суперечності не є стабільними, їх зміни пов'язані з набуттям у процесі свого розвитку певної специфіки. У зв'язку з цим розрізняють такі форми суперечностей: 1) тотожність – відмінність; 2) неістотна відмінність; 3) істотна відмінність; 4) протилежність.

Тому також вивчати та аналізувати рушійні сили розвитку філософської культури вчителя, а саме – духовно-культурне відродження і єдність нації, світовий економічний розвиток, інформатизацію і передові технології, які входять в дискурс сучасної філософської культури. Сила філософської культури вчителя - у її національній специфіці, досягненні стійкості колективу і стабільності країни, об'єднанні нації і досягненні інтеграції. Філософська культура вчителя направлена на усвідомлення себе самої, своїх інтересів, потреб, місця свого в колективі, тобто базуванні на певному світогляді, який слід формувати і виховувати в собі і своїх учнів. Соціокультурні чинники стають джерелом формування зовнішнього вигляду і характеру особи. Культура присутня в усіх сферах соціальної регуляції, саме завдяки культурі створюються певні інформаційні системи, здатні впорядковано відображати впливи зовнішнього середовища (накопичувати, обробляти й посилати інформацію). Це дає змогу вибірково ставитись до неї шляхом вироблення доцільних типів поведінки, що, на думку багатьох дослідників, стало однією з найважливіших передумов стабільного життя. Виходячи з цих системо утворюючих потенцій, філософська культура вчителя як процес виконує стосовно суспільства такі функції: 1) створює колективи; 2) формує ідентичність; 3) відтворює колективну ідентичність. Найважливішим досягненням Гегеля є філософське осмислення всіх форм культури, узятих в їх історичному розвитку, як формотворень людського духу. Такими є мова й наука, мораль і право, релігія й просвіта, праця та історичні форми громадянської діяльності. Отже, «неорганічною природою» людини, її

людським еством є освоєна нею у процесі її соціального становлення (соціалізації). Філософська культура визначаються мірою освоєння нею культури.

Саморозвиток філософської культури означає лише ті зміни, що є результатом розгортання суспільних можливостей і власних інтересів, а це означає, що джерело розвитку філософської культури є в самій системі суспільства і культури. Розвиток самої системи філософської культури вчителя - це самопородження культури як такої. Всі дії людей в суспільстві відбуваються на основі спільноті інтересів, інтереси же людей дійсно суперечливі, так як вони вплетені в соціально-політичні, моральні, духовні і, навпаки, охоплюють духовні і матеріальні інтереси і вимоги. Всебічно аналізуючи джерела суспільства, філософська культура вчителя вбачає їх у суперечливій єдності внутрішнього і зовнішнього: предмет розвивається завдяки внутрішнім суперечностям за рахунок перероблення умов їх буття. Принцип суперечливості як у минулому за часів Маркса, так і тепер виражає суть джерел розвитку яку суспільства, так і філософської культури. Словом, внутрішні суперечності суспільства – джерело саморозвитку і перетворення в інші форми суспільного буття, а, отже, і саморозвитку філософської культури як такої. Вирішення протиріч та суперечностей сучасного соціуму як основного джерела розвитку суспільства – не обов'язково відбувається у вигляді конфронтації чи кровопролитної революції, а може здійснюватися і шляхом реформ.

Це стало поштовхом для формування концепції гармонійних суперечностей, тобто там, де існує гармонійна єдність суперечностей. Для нормального функціонування суспільства (культури) як системи, що само розвивається, необхідна і відповідна єдність приватної, суспільної та інших форм власності, так як суперечності власності - це джерело розвитку суспільства. Основою ідеалістичного розуміння розвитку філософської культури вважають свідомість і волю людини. Таких позицій дотримувалися філософи античності. Представники релігійної філософії з часів Середньовіччя і до сучасності головною рушійною силою вважають Божественний Розум. Представники географічного напрямку – Ш.Монтеск'є, Г.Бокль, Л.Мечников вважали, що рушійною силою суспільства і культури є географічне середовище. Істотний поворот у тлумаченні проблеми здійснило вчення К.Маркса і Ф.Енгельса, які вказали на матеріальні фактори суспільного розвитку, які безпосередньо в'язані з суперечностями, які сприяють саморозвитку суспільства і культури. Це необхідні тривало діючі причини, що привели до появи поняття «рушійних сил суспільства», які можуть бути як тормозом, так і рухом вперед. До рушійних сил суспільства Маркс і Енгельс відносили: виробничі сили, спосіб виробництва і обміну, тривалість дії великих мас людей, класів, народів, революції, потреб, ідеальних мотивів. У соціальній філософії немає єдності думок відносно поняття і суті рушійних сил та сутності їх компонентів. Одні вважають рушійними силами суперечності, інші – сукупність інтересів, треті – діяльність усіх учасників історичного процесу

соціальні спільноти, їх організації, індивідів. Під рушійними силами частіше всього розуміється діяльність людей з їх спонукальними мотивами.

Спонукальними мотивами є потреби та інтереси людей. Потреба – це внутрішнє забезпечення між необхідністю існування системи та обмеженістю внутрішніх можливостей її забезпечення. Для задоволення потреби вчителю необхідно вступати у певні зв'язки з оточуючим світом і своєю діяльністю забезпечувати існуючі потреби; в засобах до життя, у системі суспільних відносин, інших потребах. Різні суспільні явища, що виражаються тим чи іншим чином у філософській культурі вчителя, – об'єктивні суспільні суперечності, виробничі сили, спосіб виробництва і обміну, розподіл праці, дії великих мас людей, народів, потреби та інтереси, ідеальні мотиви та інше все це соціальна філософія відносить до рушійних сил розвитку філософської культури вчителя.

Рушійні сили розвитку суспільства тісно переплітаються з об'єктивними і суб'єктивними факторами історії, з діяльністю людей, з суперечностями суспільного розвитку та їх вирішенням, з соціальним визначенням комплексу всіх факторів, що визначають розвиток і функціонування суспільства та його культури. Адже в людській діяльності – всі закони суспільного розвитку, вся логіка процесу суспільного розвитку, так як суспільство – це діяльність і творчість людей, так як і її культури. Рушійною силою дій кожної людини, будь-якої соціальної спільноти (соціальної верстви, професійної групи, покоління), суспільства як соціальної системи, кожного соціального інституту, який функціонує у тому чи іншому суспільстві, виступає інтерес. Інтерес є реальним фактором соціальних дій, подій, звершень, що стоять за безпосередніми мотивами, помислами, потягами, ідеями індивідів, соціальних спільнот. Умовами життя людей, їх спільнот, місцем і роллю у системі суспільних відносин визначається і сама сутність інтересу. Адже інтерес, за визначенням К.Гельвеція, є всесильним чародієм, який змінює вид будь-якого предмета, якщо світ фізичний підпорядкований закону руху, то і світ духовний менше підпорядкований закону інтересу.

Єдиним мотивом людської діяльності, підкреслював П.Гольбах, є інтерес, а І.Кант і Г. Гегель інтерес пов'язували з різноманітними формами діяльності людей і відмічали конструктивно-творчу роль інтересу у суспільному розвитку, так як інтерес – стимул-реакція-мотив дії – сама дія. Залежність безпосередньої життєдіяльності людей від соціальних умов життя виражається в інтересі. Зміст інтересу також визначається тим, у якій мірі соціальні умови життя забезпечують потреби людини, Якщо суспільний устрій задовольняє потреби людини, людина зацікавлена в його укріпленні, а якщо ж ні – то в руйнації. Інтерес існує об'єктивно, незалежно від того, усвідомлений він чи ні. Залежність безпосередньої діяльності людини від соціальних умов життя виражається в інтересі. Зміст інтересу визначається тим, у якій мірі соціальні умови життя людини забезпечують потреби людини. Усвідомлення інтересу перетворює його у спонукальну силу діяльності. Усвідомлюючи свої інтереси, людина (спільнота) перетворюється на суб'єкт діяльності і як суб'єкт

відноситься до об'єкта своєї діяльності: оцінює соціальні можливості і задоволення потреб. Інтерес формує суб'єктивні відносини людини до світу, його світогляд, що вражається в цілях, що представляє собою результат усвідомлення інтересу і об'єктивної дійсності, що стає спонукальним мотивом діяльності вчителя як рушійної сили.

Інтерес формує суб'єктивні відносини людини до світу, його світогляд, матеріальні і духовні блага, продовжує рід, створює суспільні інститути. Тому сучасна соціальна філософія вважає суб'єктом суспільства саме індивіда, так як саме з конкретних потреб, інтересів і цілей соціальних індивідів формуються потреби, інтереси і цілі суспільства. Об'єднуючись по інтересам в професійні спільноти, вчитель вступає в інтеракцію, формуючи свою особистість і соціальну активність. Індивід як складова соціальної спільноти формує свою якість і не розчиняється в спільнотах. Б.Рассел вбачав у їх діяльності вирішальний фактор історичного прогресу, Г.Манго віддавав перевагу еволюції економічних умов і соціальних установ, проте «золота середина» - істина – в єдності природно-соціальних умов, суспільних потреб і якостей конкретної особистості. І якщо ми тепер запитано: на чому базується творча діяльність філософської культури вчителя, то ми знайдемо її основи у формуванні такої сутності людської душі, у силу чого вона не зупиняється ні в яких межах, не мириться з зовні даними обставинами, які інколи на неї чинять опір, не мириться ні з яким зовнішнім йому перед заданим змістом. Все це впливає з того, що філософська культура вчителя як найвища цінність на землі складає зміст власної внутрішньої цінності, ця здатність задовольняти інтересам вчителя формує повноту і досконалість буття, яка стає руйнівною силою.

Негативний процес свідомості разом з тим є позитивним процесом, так як він руйнує всіх кумирів на своєму шляху і тим самим дає визначення того, чого хоче індивід, а саме прагнути до істинного змісту культури. Ця подвійна сила філософської культури – руйнівна і творча, складає адекватну сутність філософської культури вчителя і визначає її вартості, гідні людини. Філософська культура вчителя робить людину людиною, формує людське в людині, і тим самим слугує і божественному, і матеріальному началу. Тому вчитель повинен слугувати філософській культурі сміливо і з достоїнством, займаючись справою хорошою, корисною і великою [9].

Розуміння процесу формування філософської культури через виявлення протиріч пов'язано з формуванням таких політико-культурних умов, в основі яких виявлення способів і механізмів впливу на подолання протиріч, за допомогою аналізу глибинних емоційних і соціально-психологічних зв'язків сприяти стійкому розвитку та досягнення його стабільності. У сфері філософської культури виявляються наступні протиріччя, що породжені сучасними проблемами розвитку цивілізації: сприйняття майбутнього у контексті духовно-практичного узагальнення та ідеалізації дійсності; подолання спрощених традиційних підходів на с співвідношення філософії та світогляду; подолання раціонізму, що шкодить формуванню адекватної сучасності філософської культури; освоєння людиною екзистенційного простору світу.

Звернення до особливостей духовно-практичного освоєнням світу і подолання протиріч та суперечностей сучасного соціуму, філософська культура вчителя дозволяє «реабілітувати» важливе розуміння символічних форм сприйняття учнями світогляду (батьківщина, добро, справедливість, краса, образи майбутнього), які являють собою єдність ідеального і реального.

Таким чином, ці зміни ще більше підсилюють значення і роль філософської культури вчителя, потребують перетворення самої системи освіти в її еволюції від індустріального і постіндустріального суспільства в інформаційне, критерієм ефективності якого виступають людиновимірні, людиностимулюючі потреби. «Людство зіткнулося з новою проблемною - проблемою засвоєння лавино зростаючих ресурсів. Таким чином, наступила епоха інформаційного перенасичення, чи інформаційної кризи. Вирішення цієї кризи можливо за рахунок науково-технічного прогресу». Все це свідчить про виникнення нової проблеми - внутрішньої суперечливості людської діяльності, яка є і освоєнням природи (перетворенням її на предметний світ реалізації людських потреб, цілей та інтересів), та її відчуженням, викликаним чи посиленням дії руйнації умов людського буття природних сил освоєння оточуючого світу. « За останні півстоліття змінився і сам характер виробництва, наука стала безпосередньою виробничою силою. Виникли і розвиваються мікроелектроніка, інформатика, робототехніка і біотехнології, які впливають не тільки на образ життя, але і на біологічні основи існування людини. Зараз, коли розвиток цивілізації підійшов до критичної межі, тільки сфера розуму може вказати шляхи виходу з кризи з зростаючих труднощів».

Прослідковуючи етапи еволюції суспільства від індустріального і постіндустріального в інформаційне, а разом з ним і філософської культури, яка трансформується в інформаційну, ми робимо висновок, що на сучасному етапі інформаційного суспільства слід формувати таку інформаційну культуру особистості, яка є складовою філософської культури вчителя. Інформаційне суспільство формує модель інформаційної, толерантної, культурної і високо вихованої людини. Саме процеси інформатизації дозволяють учителю дивитися на світ новими очима, що потребує формування нового погляду на світ, формуванням комп'ютерної грамотності і комп'ютерної культури, зміни мислення як елементу загальної філософської культури як вчителя, так і учня.

Слід зробити висновки. Це означає, що при дослідженні філософської культури вчителя необхідно вивчати умови і взаємовідносини, які сформували вчителя завдяки культурі, яка є невід'ємною частиною його викладання. Звідси необхідно також вивчати міжкультурну взаємодію у викладацькому середовищі, що є невід'ємною основою розуміння філософської культури вчителя як суб'єкта і об'єкта, що приводить до трансформації суб'єкта в об'єкт і формування суб'єкт - суб'єктної основи сприйняття групи як цілісного самостійного суб'єкта педагогічного процесу. Соціальний досвід вчителя впливає на індивіда як об'єкта виховання у контексті реально існуючих ситуацій завдяки спілкуванню, комунікації, різноманітних дискурсів, але і завдяки прикладу вчителя, який переконує невидимими способами дій,

створеними педагогічним и практиками. Філософська культура, як і культура взагалі, є не тільки способом самопізнання, синтезом предметних знань людини, всіх форм свідомості про ці форми, але може стати і світоглядом, основою і імпульсом для дій людей, їх практики. Тому філософська культура – це синтез всього ряду, сукупний феномен, який репрезентує вчитель, щоб усвідомити, засвоїти і трансформувати у собі всі протиріччя, накопичені у процесі викладання, перетворюючи їх у складові свого світогляду. Експлікації філософської культури вчителя, що виникають у результат і подолання протиріч, характеризуються символічними взаємовідносинами між вчителем і учнями, дають основу для пояснення поведінки суб'єктів виховання у контексті формування певних культурних цінностей і норм, які визначають духовну сутність світогляду і свідомості. Саме вчитель завдяки філософській культурі підтримує і посилює почуття належності своїх суб'єктів виховання до певної групи, формує у них почуття ідентичності, сприяє трансляції свого соціального і духовного досвіду, забезпечуючи почуття цілісності життєвого світу, відновлюючи значення цілісності життєвого світу особистості. Зміни, що відбуваються у сучасному світі та освіті потребують творчого осмислення якісних перетворень в економічних, політичних, соціальних і духовно-культурних відносинах, в інформаційній, науковій, технічній і технологічній сферах, та їх трансформацій у змістовні практики педагогічного процесу. Філософська культура включає аналіз соціального середовища і подолання його протиріч, в контексті яких вона формується «як сукупність символічних програм мислення, почуттів і поведінки людей; через соціальну детермінацію і соціокультурну детермінованість; через потреби та інтереси; через поведінські практики та їх соціальні наслідки»[5, С.84].

Таким чином, філософська культура вчителя допомагає гармонізувати «життєвий світ особистості», її практичний і духовний зміст, виявити внутрішні протиріччя і направити їх у співрозмірні форми, а «вибуховий потенціал» особистості у творче річище. Культура формує людину, але одночасно вона відриває людину від природи, у чому і є одне з найважливіших протиріч культури, що порушує адаптацію людини до природи і суспільства. Філософська культура розглядається нами як генеральний простір людської життєдіяльності, як особливий «зріз» того соціального простору, в якому культура створює поле і спосіб спілкування і самореалізації особистості. Задача філософської культури вчителя сформувати таку філософську культуру, в якій особистість набуває можливість зрозуміти принципи облаштування оточуючого світу. Духовність як складова філософської культури – це проблема реалізації тих засад людської життєдіяльності, яка є результатом історичного розвитку людей. Саме завдяки об'єктивації духовного потенціалу особистість надає смисл індивідуальному буттю, а духовність виступає опосередкованим началом між інтелектом і інстинктом, переживаннями людини щодо відношення до світу, інших людей, природи і самої себе. Так, смисл життя ми усвідомлюємо і пізнаємо в його духовних координатах, які формують філософську культуру. «Духовність – це спрямованість до пізнання смислу свого життя, це і совість, і

потреба у творчості, в любові, у дружбі, це устремління до високого, до самовдосконалення, до самореалізації, це відповідальність за збереження життя на Землі» [4, С.33]. Саме тому цінності філософської культури вчителя не існують розрізнено, вони пов'язані поміж собою в одне єдине гармонійне ціле, тобто «культурний космос». Цей світ представляє собою особливу нормативно-ціннісну реальність, всередині якої людина розвивається як духовна істота, суб'єкт духовності. І чим більш розвинутішим є духовне «Я» особистості, тим значнішими для особистості стає реальність, у якій людина керується культурно-духовними нормами і в її житті присутня людина, щоб облагороджувати людину і суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азроянц Э.А. Мугасоциум // Э.А.Азроянц // Полигнозис.- 2001.- №3.- С.37-52.
2. Білогур В.Є. Формування концепції цілісної особистості: теоретико-методологічні виміри / Білогур В.Є. // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: [зб.наук.пр.] – Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2014.- №59.- С.192-203.
3. Білогур В.Є. Світоглядні орієнтації студентів: тенденції змін у трансформаційному суспільстві: [Монографія] / В.Є.Білогур.- Дніпропетровськ: Пороги, 2011.- 311с.
4. Блюмин А.М., Феоктистов Н.А. Мировые информационные ресурсы: Учебное пособие для бакалавров / А.М.Блюмин, Н.А.Феоктистов.- 3-е изд., перераб. и доп.- М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К^о», 2015.- 384 с.
5. Воловик В.И. Введение в философию / В.И.Воловик.- Запорожье, Просвіта, 1999.- 176 с.
6. Македонська С.І. Генеза проблеми філософської культури вчителя / С.І.Македонська // Культурологічний вісник.- 2012.- № 28.- С.191-197.
7. Македонская С.И. Формирование философской культуры учителя (элементы, движущие силы, эволюция) / С.И.Македонская. - Казань.- Молодой ученый .- 2015 .- № 14 (94). – С.625-627.
8. Огурцов А. П. Процесс // Нов. философ. энцикл.: в 4 т. М.: Мысль, 2010. Т. 3. Новая философская энциклопедия: В 4 тт. М.: Мысль. Под редакцией В. С. Стёпина. 2001.- С. 378-379.
9. Соловьев Вл. Исторические дела философии. Лекция, произнесенная им 20 ноября 1880 г. в Санкт-Петербургском университете // Вопросы философии. 1988.- № 8. С. 123-125.

REFERENCES

1. Азроянц Э.А. Мугасоциум // Э.А.Азроянц // Полигнозис.- 2001.- №3.- С.37-52.
2. Білогур В.Є. Формування концепції цілісної особистості: теоретико-методологічні виміри / Білогур В.Є. // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: [зб.наук.пр.] – Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2014.- №59.- С.192-203.
3. Білогур В.Є. Світоглядні орієнтації студентів: тенденції змін у трансформаційному суспільстві: [Монографія] / В.Є.Білогур.- Дніпропетровськ: Пороги, 2011.- 311с.
4. Блюмин А.М., Феоктистов Н.А. Мировые информационные ресурсы: Учебное пособие для бакалавров / А.М.Блюмин, Н.А.Феоктистов.- 3-е изд., перераб. и доп.- М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К^о», 2015.- 384 с.
5. Воловик В.И. Введение в философию / В.И.Воловик.- Запорожье, Просвіта, 1999.- 176 с.

6. Македонська С.І. Генеза проблеми філософської культури вчителя / С.І.Македонська // *Культурологічний вісник*. - 2012. - № 28. - С.191-197.

7. Македонская С.И. Формирование философской культуры учителя (элементы, движущие силы, эволюция) / С.И.Македонская. - Казань.- Молодой ученый .- 2015 .- № 14 (94). – С.625-627.

8. Огурцов А. П. Процесс // *Нов. философ. энцикл.: в 4 т. М.: Мысль, 2010. Т. 3. Новая философская энциклопедия: В 4 тт. М.: Мысль. Под редакцией В. С. Стёпина. 2001.- С. 378-379.*

9. Соловьев Вл. Исторические дела философии. Лекция, произнесенная им 20 ноября 1880 г. в Санкт-Петербургском университете // *Вопросы философии*. 1988.- № 8. С. 123-125.

МАКЕДОНСКАЯ, С.И. - соискатель кафедры социальной философии и управления, Запорожский национальный университет (Украина, Запорожье)

ФОРМИРОВАНИЕ ФИЛОСОФСКОЙ КУЛЬТУРЫ УЧИТЕЛЯ КАК ПРОЦЕСС

В статье раскрывается формирование философской культуры учителя как процесс, что включает анализ сил, источников, противоречий, преодоление которых влияет на черты определенного способа жизнедеятельности, нацеленного на формирование духовных ориентиров личности и общества. В статье раскрыты компоненты философской культуры учителя, которые есть совокупностью разнообразных составляющих, – данных, символов, сигналов, знаков, фактов, информации, которые в совокупности представляют знание, которое либо вступает в конфликт с обществом и личностью, либо способствуют преодолению противоречий, на основе которых происходит гуманизация общества. Выявлены внутренние и внешние противоречия философской культуры учителя, разрешение которых разворачивается в контексте трансформации знаний в действительность, и нацелено на достижение целостности объекта (личности, общества, группы). Сделан взвод, что движущие силы развития философской культуры учителя, а именно – духовно-культурное возрождение и единство нации, экономическое развитие и стабильность государства, информатизация и передовые технологии, которые входят в дискурс современной философской культуры, влияют на разрешение противоречий и формирование философской культуры как процесса.

Ключевые слова: философская культура учителя, философская культура как процесс, составляющие философской культуры, противоречия философской культуры, источники философской культуры, движущие силы философской культуры учителя

MAKEDONSKAIA, SVETLANA - competitor for the department of social philosophy and management, National University of Zaporozhye (Ukraine, Zaporozhye)

FORMATION OF PHILOSOPHICAL CULTURE OF THE TEACHER AS PROCESS

In article formation of philosophical culture of the teacher as process that includes the analysis of forces, sources, contradictions which overcoming influences lines of the certain way of activity aimed at formation of spiritual ancestors of the personality and society reveals. In article components of philosophical culture of the teacher which are set of various components, – data, symbols, signals, signs, the facts, information which in total represent knowledge which or enters the conflict to society and the personality are opened, or promote overcoming of contradictions on the basis of which there is a humanization of society. Internal and external contradictions of philosophical culture of the teacher which permission is developed in the context of transformation of knowledge in reality are revealed, and is aimed at achievement of integrity of object (the personality, society, group). The platoon is made that driving forces of development of philosophical culture of the teacher, namely – spiritual and cultural revival and unity of the nation, economic development and stability of the state, informatization and advanced technologies which enter a discourse of modern philosophical culture, influence resolution of conflicts and formation of

philosophical culture as process.

Keywords: philosophical culture of the teacher, philosophical culture as process, components of philosophical culture, contradiction of philosophical culture, sources of philosophical culture, driving forces of philosophical culture of the teacher

Стаття надійшла до редколегії 12.01.16

Рекомендовано до друку 17.01.16